

PAULA PALMEOST MÄLESTADES

Eesti fennougristide perest lahkus 23. detsembril 1990 jäädavalt Tartu Ülikooli kauaaegne dotsent filoloogiakandidaat Paula Palmeos. Andeka teadlase ja viljaka pedagoogina saavutas P. Palmeos tunnustust kõikjal maailmas, kus soome-ugri keeli õpetatakse või uuritakse. Pedagoogiteed alustas P. Palmeos üle 50 aasta tagasi Budapesti ülikoolis, kus ta a. 1937 õpetas eesti keelt. Õppetegevus Tartu Ülikoolis sai alguse 1944. aastal. Kuni pensionile jäämiseni 1. oktoobril 1989 oli ta tegev peamiselt soome, ungari ja karjala keele õpetamisega. Tema juhendusel soome keelt õppinute arv ületab 2200, soome-ugri eriharus jagas ta aga sügavamaid teadmisi ungari keelest u. 250 üliõpilasele. P. Palmeose teaduslik haare oli avar. Erilist huvi tundis ta aga karjala keele perifeersete murrakute vastu, avaldades sellelt alalt silmapaistvaid uurimusi.

Paula Palmeos (Pauliine Palmeus) sündis 18. novembril 1911. a. möldri tütrena Suure-Jaani lähedal Lahmusel. Viljandimaalt kui vaimuerksalt alalt on varem tulnud mitmed meie silmapaistvad kultuuritegelased, nagu esimesed doktorikraadiga filoloogid Mihkel Veske ja Karl August Hermann, samuti folklorist Oskar Loorits, kirjandusteadlane August Annist jt. Teadmisjanulisel Viljandi linna gümnasistil ei tulnud seega eeskujusid kaugelt otsida. Filoloogiliste huvide äratamisel oli oma osa ka eesti keele õpetajal Hans Ruubelil.

Kui P. Palmeos lõpetas 1930. aastal gümnaasiumi, tekkis tal mõte hakata Tartu Ülikoolis õppima inglise keelt. Sellest ei tulnud ometi midagi välja, sest seminar, kuhu verivärske üliõpilane sattus, oli tegelikult mõeldud edasijõudnuile ja seetõttu oma raskusega eemalepeletav. Professor Andrus Saareste eesti keele loenguil oli aga kõik arusaadav. Viimase soovitusel hakkas P. Palmeos kuulama ka ungari keele õppejõudu József Györket. Sealtkaudu hargnes kontakt prof. Julius Margi ja Julius Mägistega, omaaegsete silmapaistvate fennougristidega. Loenguid eesti kirjandusest kuulas P. Palmeos G. Suitsu juures, rahvaluulet M.J. Eiseni ja Walter Andersoni, stilistikat Johannes Semperi juures. Eesti rahvusteaduste tollased suurkujud jätsid teadmishimulistele noortele üldse sügava mulje. Prof. A. Saarestest kui "äärmiselt korrektsest ja võluvast inimesest" ning "erakordselt huvitavast isiksusest, suurest teadlasest ja oivalisest pedagoogist, kes oskas oma õpilastes äratada huvi ja austust ning armastust kauni emakeele vastu", tegi P. Palmeos aastakümneid hil-

jem juttu pikemas mälestuskirjutises "Aastaid sugulaskeelte küttes" (ESA 26/27, 1983). Samade sõnadega *mutatis mutandis* võivad nüüd mälestada Paula Palmeost kui innustavat õpetajat ja vanade akadeemiliste traditsioonide jätkajat ka tema enda õpilased.

Ülikooli lõpetamisel 1939. aastal *cum laude* oli P. Palmeose ainevalik järgmine: uurali keeleteadus (= soome-ugri keeled, ülemaste), eesti keel (keskaste), eesti kirjandus (keskaste), rahvaluule (alamaste). Esimese auhinna saanud võistlustöö "Esimese silbi vokaalid läänemeresoome (eesti-soome) ja ungari keeltes" tõi magistrikaadi, hiljem atesteeriti uurimus kandidaadikraadi vääriliseks.

Üliõpilasena töötas P. Palmeos aastail 1932-1939 korduvalt murdekorrespondendina, ajavahemikus 1936-1937 viibis aga vahe-
tusstipendiaadina Ungaris, kus silmaringi avardasid peamiselt M. Zsirai loengud soome-ugri keelte võrdleva häälikuloo alalt.

Budapestist naasnuma pidas P. Palmeos mõned aastad keskkooliõpetaja ametit Tõrvas ja Jõhvis. Tööle ülikooli tuli P. Palmeos prof. P. Ariste ettepanekul 1944. a. sügisel, sest vajati hädasti ungari keele lektorit. Õppejõudude vähesuse tõttu lisandusid peatselt loengud eesti murretest ja sõnavarast ning ka soome keele õpetamine, hiljem veel loengud või seminarid karjala ja vepsa keelest. Pikka aega oli P. Palmeos soome-ugri keelte kateedri kandev õppejõud. Seda mitte ainult talviti, vaid ka suvistel ekspeditsioonidel karjalaste, vepsalaste ja mordvalaste juurde, lisaks üliõpilastele kaasas ka aspirandid. P. Palmeose nõudlikkus üliõpilaste vastu oli tuntuks tõsiasi, kuid samas püüdis ta neid alati mõista. Populaarsust pigem lisas kui vähendas tema "leebte järeleandmatus". Tihedat kontakti üliõpilastega aitas ülal hoida nii keeleringi kui ka välipraktika juhendamine. Naisüliõpilased usaldasid P. Palmeosele oma eraelu saladusi. Sageli käidi koos kohvi joomas ja lõunat söömas. Stipipäeva eel aitas nii mõnigi kord majanduslikust kitsikusest üle saada emalikult hoolitseva õppejõud.

Välipraktika oli varem ja on osalt veel praegugi soome-ugri keelte kateedri raskemaid tööloike, mis eeldab füüsilist vastupidavust, seda eriti Venemaa veerikastel aladel, kus teed on sageli põhjatud. Kogu varustus mahukas seljakotis, käis P. Palmeos selliseid teid külast küllaste aastakümneid, viimati veel niigi hiljuti kui 1986. aastal, talletades koos üliõpilastega või omaenda käe alt sirgunud noorte kolleegidega väärtuslikku ainet sugulaskeeltest. Kokkupuude elava, kõneldava keelega on ilmselt see võlujõud, mis sunnib hiljemgi tegelema tõlkimise või uurimistööga. P. Palmeose õpilastest on kasvanud mitmeid tunnustatud tõlkijaid ja soome-ugri keelte uurijaid.

P. Palmeose ulatusliku ja pingelise õppetööga haakus vahetult õpikute koostamine ja publitseerimine. Kõrgkoolile mõeldud "Soome keele õpik" ilmus kolmes trükis, "Suomen kielen lauseoppia" ülikooli rotaprindiväljaandena isegi viies trükis. Teosesse "Граммика

финского языка" (1958) raigutas P. Palmeos peatükid post- ja prepositsioonide, konjunktsioonide, liitpartiklite ning interjektsioonide kohta. Ülikooli plaanis olnud teadusliku "Eesti keele grammatika" tarbeks kirjutas P. Palmeos peatükid arv- ja asesõnade, kaas-, side- ning hüüdsõnade kohta, millest mitmed vihikud ilmusid korduvalt.

Oma esimese uurimuse "Tartu üliõpilaste erikeelest" avaldas P. Palmeos juba tudengina ("Üliõpilasleht" 1935, nr. 10). Eesti sõnavara päritolu ja eripära köitis hiljem korduvalt P. Palmeose tähelepanu. Mainigem siinkohal järgmisi uurimusi: "Eesti keele sõnavara põhifondi soomeugrilisest osast, mis on ühine ungari keelega" (Teaduslikud tööd, pühendatud Tartu Riikliku Ülikooli 150. aastapäevale. Tallinn, 1952), "Ühest läänemeresoome keelte puunimetusest" (ENSV TA Toimetised 1955), "Eesti koduloomade nimedest" (ESA I, 1955), "Eesti keele pronoomenist *enese* ~ *enda*" (ESA II, 1956), "Kahe lõuna-eesti murdesõna päritolust" (ESA V, 1959), "*labus* ja *laabuma*" (Nonaginta, Tallinn, 1963), "Mõningate eesti murdesõnade päritolust" (ESA 18, 1972), "Partiklitest *järele*, *järel* ja *järgi* eesti kirjakeeles" (Centum, Tallinn, 1974), "Mõningate eesti murdesõnade päritolust" II (Fenno-ugristica I, 1975) jt.

P. Palmeose armastatuimaks uurimisalaks kujunesid karjala keele Tveri (Kalinini) ja Valdai murrakud. Põhiteoseks sellelt alalt sai "Karjala Valdai murrak" (Emakeele Seltsi toimetised 5, 1962). Grammatilise ülevaate kõrval sisaldab see ligi 140 lk. keelenäiteid. Viimaseid ilmus ka eraldi: "Tekste karjala valdai murdest" (ESA IV, 1958), "Karjala Djorža murraku näiteid" (Töid eesti filoloogia alalt III, 1970). Rahvakultuuri seisukohalt on olulised karjalaste elu-olu tutvustavad kirjutised "Tänapäeva Valdai karjalastest" (Etnograafia Muuseumi aastaraamat XVIII, 1962), "Kõige lõunapoolsemate karjalaste juures" (Kodumurre 7, 1965), "Jälle karjalastel külas" (Keel ja Kirjandus 1967), "Djorža ääres" (Saaremaast Sajaanideni ja kaugemalegi. Tallinn, 1970). Artiklist "Pilk kõige lõunapoolsemale karjala murrakule" (ESA II, 1965) selgub, et Moskvast u. 180 km läände on karjala keel paremini säilinud kui Valdais ja et selles on arengujooni, mida teised läänemeresoome keeled ei tunne. Real juhtudel võttis P. Palmeos vaatluse alla karjala keele grammatika üksikküsimused, nagu kirjutis "Karjala Valdai murraku *kko*- ~ *kkõ*- ja *kkõis*- ~ *kkõis*-imperatiivist" (ESA VIII, 1962), "Über den Vokalismus der Zubcover Mundart des Karelischen" (SFU II, 1966), "Mõningaist astmehalduse küsimustest karjala Djorža murrakus" (Fenno-Ugrica. Juhlakirja Lauri Postin kuusikymmenvuotispäiväksi, 1968), "Über die satzphonetischen Veränderungen in der Djorža-Mundart des Karelischen" (CIFU III, 1975), "Kaassõnad karjala Djorža murrakus" (Fenno-ugristica 3, 1976) jt. Käändefunktsioonide analüüsile pühendas P. Palmeos artiklid "Inessiiv karjala Djorža murrakus" (Fenno-ugristica 6, 1980) ja "Elatiiv karjala Djorža mur-

rakus" (Fenno-ugristica 7, 1980).

Meelepäraseks murrisvaldkonnaks kujunesid P. Palmeosele derivatsiooniprobleemid: "Deverbaalsed noomenisufiksid karjala keele Djorža murrakus" (Fenno-ugristica 5, 1978), "Denominaalsed noomenisufiksid karjala Djorža murrakus" (ESA 25, 1981), "Суффикс *-nik* в прибалтийско-финских языках" (SFU XVIII, 1982), "Denominaalsed verbisufiksid karjala keele Djorža murrakus" (ESA 33, 1987), "Deverbaalsed verbisufiksid karjala keele Djorža murrakus" (Fenno-ugristica 14, 1987) jt.

P. Palmeoselt pärinevad arvukad retsensioonid ja ülevaatekirjutised, milles kesksel kohal oli eesti ungari kultuurisuhete kajastamine; ta tõlkis ka ungari ilukirjandust. P. Palmeos rõhutas väsimatult tihedate sidemete vajalikkust sugulasrahvastega, eriti ungarlaste ja soomlastega.

Talle osaks saanud rahvusvahelisest tunnustusest räägib seegi, et ta oli Soome-Ugri Seltsi ja Kalevala Seltsi välisliige, Soome Kirjanduse Seltsi korrespondentliige ning Rahvusvahelise Ungari Filoloogia Seltsi liige.

Kodumaal võttis P. Palmeos agaralt osa Emakeele Seltsi tööst, kuuludes aastaid seltsi juhatusse ja muredetöimkonna koosseisu.

Viimasele teekonnale saatsid omaksed, sõbrad, kolleegid, õpilased ja korporatsioonikaaslased "Filiae Patriae'st" armastatud Paula Palmeose *Alma Mater* aulast 29. detsembril 1990. a. Puhkepaigaks sai suguvõsa rahula Suure-Jaani kalmistul.

Paul Alvre